

כלי יקר

פרשת האזינו

גיליון 102 שנה ב' ה'תשפ"א

דברי סיום

חיל ורעדה אחזתנו, עת מוציאים אנו לאור עולם את הגיליון האחרון לעלון הנפלא 'כלי יקר', 102 שבועות זכינו ללמוד וללמד תורתו הנפלאה והברורה של רבנו בעל ה'כלי יקר', אור גדול נגלה לעינינו בכל שבוע מחדש, ועל אף הקשיים הגשמיים, האושר הרוחני היה ממלא ומספק מידי שבוע בשבוע.

דברי רבנו זי"ע בביאורו על התורה והמועדים, הרי הם כמלאך האומר לו גדל, אל לאדם להסתפק בידיעת התורה בשיטחיות, אלא להתעמק ולעיין בכל מילה ומילה בדברי התורה הקדושה,

במהלך הימים האחרונים נעשו צעדים על מנת שנוכל להמשיך את הוצאת העלון מידי שבוע בשבוע, אך לעת עתה לא נמצא הפתרון המתאים, ואנו תקווה ותפילה שנוכה להמשיך ליטול חלק בהפצת דברי תורתו של רבנו זי"ע.

בהזדמנות זו, עלינו להודות לאלפי קוראי העלון בכל תפוצות ישראל, אשר חיזקו ועודדו את ידינו במהלך השנים, ותמכו וסייעו בכל מה דנצרך, התגובות החיוביות, השאלות והתשובות הוועבורנו כח להתמיד מידי שבוע בשבוע.

זכות רבנו זי"ע תעמוד לכולנו לשפע ברכה והצלחה, ברוחניות ובגשמיות בבחינת בכל מכל כל, ונוכה להמשיך לעמוד בתורה ובעבודת השם לשמה, ונוכה לגואל צדק במהרה בימינו, אמן.

בברכת התורה

מערכת עלון כלי יקר

טעם - זדונות נעשות לו כזכויות

טעם למה שאמרו רבותינו ז"ל שהזדונות נחשבים כשגגות או כזכויות [זימא פ:]

מבאר רבנו זי"ע בספרו 'עמודי שש' [מאמר פה] וטעמו של דבר, שהעושה מיראת העונש שהזדונות נחשבים לן כשגגות, יש לפרש לפי שכל חייבי מלקיות או מיתת בית דין אם לא התרו בהם למלקות אף על פי שמוזידים המה, מכל מקום הם פטורים מן העונש אחר שלא ידעו מן העונש בשעת מעשה. כך השב מ'יראת העונש' מסתמא בשעת מעשה ידע העונש ואשם, דאם לא כן מה יום מיומים, ולמה הוא ירא עכשיו מה שלא היה ירא ממנו כבר, אלא וודאי שבשעת מעשה לא נזכר אל העונש או שכחו או לא ידעו מעולם, על כן זדונו נחשב לו כשוגג' לענין זה שלא יחול עליו העונש השייך על עון פרטי זה,

והעושה 'תשובה מאהבה הזדונות נחשבים לו כזכויות', כי זה ממש 'מדה כנגד מדה' כי כשם שהוא הכריח מן הקצה אל הקצה, לעשות מן שונא אוהב, כך המעשה השנאוי נעשה מעשה אוהב, כי מעשיו של אדם תלוי בעצמותו, ונשתנו כמו השתנות המצוי בעצמותו, כי קודם התשובה בשעת החטא היה הוא שנאוי ומעשיו שנאויים, כי המעשים השנאויים גרמו לו להיות גם הוא שנוי, ואחר כך כשעשה תשובה נעשה הוא ומעשיו אוהבים, כי על ידי שהוא עצמו אוהב נעשה גם מעשיו אוהבים, כשם שהוא אוהב, והוא וודאי אינו איש אחר אלא הוא השנוי הוא בעצמו נעשה אוהב, כך המעשה הראשון השנאוי נעשה אוהב,

אף על פי שאין הנדון דומה לראיה, כי השונא סוף סוף הוא עכשיו אוהב ונחפך לאיש אחר, אבל עבירה אי אפשר שתהיה מצוה, מכל מקום כבר מצינו [נזיר כג:] 'שגדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה', אם כן מצינו שהעבירה נחשבת למצוה, מאחר שכוונתו לשם מצוה,

ובעבירה זו אף על פי שבשעת מעשה לא נתכוין לשום דבר טוב, מכל מקום מעלה עליו הכתוב כאילו נתכוין לדבר טוב, מאחר שעל ידו בא לידי דביקות גדול כזה, כי מצד שהכיר בעצמו שנתרחק ריחוק גדול מן השם יתברך על ידי העבירה, זה היה סבה אליו להשתדל בקירובו, כי אילו לא נתרחק ריחוק גדול זה לא היה משתדל כל כך להתקרב אליו יתברך, אף על פי שידוע האדם כי בו יתברך תלוי כל חויתו וחיייו ומציאתו, מכל מקום מאחר שלא נתרחק ריחוק גדול כל כך אינו משתדל בקירוב גדול, אבל על ידי שחטא והכיר בעצמו שנתרחק ריחוק גדול מן סבה ראשונה יתברך, אשר בו תלוין כל חייו ומאוויו, ואין לו קיום וזולתו, זה הכריחו להשתדל לקרבה אל ה' לאהבה את ה' ולדבקה בו, ונמצא שהעון גורם לו קירוב גדול זה, על כן נעשה ממנו 'עבירה לשמה' ונעשה מעשה זה מעשה אוהב, כמו שהוא היה שנאוי ונעשה אוהב,

המשך בעמוד 3

חילוק בין ימות השנה לעשרת ימי תשובה

'האזינו השמים ואדברה וגו' [דברים לב, א]

רבנו ז"ע ב'שפתי דעת' [מאמר שנד] מבאר על פי פסוקי הפרשה את החילוק שיש בין כל ימות השנה לבין עשרת ימי תשובה.

הזכיר לשון 'דבור' בשמים, ולשון 'אמירה' אצל הארץ, טעמו של דבר, לפי שכל דבור קשה מתייחס אל מידת הדין, וכל אמירה רכה מדת הרחמים, ובמעשה בראשית רצה הקדוש ברוך הוא לברוא את העולם במדת הדין, וראה שאינו מתקים, חזר ושתפה למדת הרחמים, שנאמר [בראשית ב, ד] 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים'. ומטעם זה הקדים כאן 'ארץ' ל'שמים', לפי שהשמים מאחר שהם רבים, שבע רקיעים, על כן ביותר הם יכולין לעמוד במדת הדין, כי בכל מקום יותר הקדוש ברוך הוא חס על הרבים, הן במין אדם הן בכל שאר מיני נמצאים, לכך נאמר [בראשית א, א] 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ', הקדים 'השמים' להסמיכם אל שם אלהים היינו מידת הדין, כי המה יכולים לעמוד בה יותר מן 'הארץ', כי היא יחידה, ארץ אחת, אבל כששתף לה מדת הרחמים הקדים 'הארץ' להסמיכה אל שתוף הרחמים, כי היא צריכה אל השיתוף יותר.

לכך הזכיר דבור קשה המרמוז אל מידת הדין אצל 'השמים', ואמירה רכה המרמוז אל מדת הרחמים אצל 'הארץ', וזהו טעם מה שאמרו רבותינו ז"ל [ראש השנה יח] שתשובת הרבים מקובלת בכל ימות השנה, שנאמר [דברים ה, י] 'כה' אלהינו בכל קראנו אליו, אבל תשובת היחיד אינה מקובלת כי אם בימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, וטעמו של דבר, שבכל ימות השנה הקדוש ברוך הוא יושב על כסא דין [דברים לב, ה] 'כי כל דרכיו משפט' חוץ מבימים אלו, לפי שעל ידי השופר של ראש השנה מסיק ברבתי פרשת אמור [ויקרא רבה, כט] שהקדוש ברוך הוא עומד מן כסא דין ויושב על כסא רחמים, לפיכך בכל ימות השנה אין שום יחיד יכול להצטדק בדין, כי אין שורת הדין נותן לקבל היחיד שחטא, אבל תשובת הרבים מקובלת בכל ימות השנה, כי זכותיה דרבים נפיש, והקדוש ברוך הוא חס ביותר על הרבים, כמו שהשמים מתוך שהם רבים הם יכולים לעמוד במידת הדין, כמו שנאמר [בראשית א, א] 'בראשית ברא אלהים את השמים', כך נאמר כאן על רבים [דברים ה, ז] 'כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים', אפילו 'אלהים' שהוא מידת הדין קרובים אליו, 'כה' אלהינו' כמו השיתוף של רחמים לדין הרמוז ב'ה' אלהינו, כדרך שנאמר בשתוף הרחמים לדין 'ביום עשות ה' אלהים ארץ'. וזה יהיה בכל קראינו אליו, דהיינו בזמן שהרבים קוראים אל ה' והוא יענם.

אבל בעשרת ימי תשובה נסתלק ה' מן כסא דין על ידי השופר, שנאמר [תהלים מז, י] 'עלה אלהים בתרועה', ו'עלה' לשון סילוק, 'ה' בקול שופר', שקול השופר גורם סילוק הדין. ואז כאשר הקדוש ברוך הוא יושב על כסא רחמים גם תשובת היחיד מקובלת. וזהו 'דרשו ה' בהמצאו' בזמן שיושב הקדוש ברוך הוא על כסא רחמים היינו 'ה', אפילו תשובת היחיד מקובלת.

הקדוש ברוך הוא ילקטם

'אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם' [דברים לב, כ]

'אפאיהם' פירש רש"י 'אמרתי לשיתם הפקר כפאה', ולכאורה יש להתבונן האם הפאה הפקר לבדה, והרי 'לקט שכחה ופאה' כולם הפקר, ולמה נקט לשון 'פאה' בלבד. ונראה שהזכיר כאן הפאה והשכחה, כי 'אפאיהם' היינו פאה, 'אשביתה מאנוש זכרם', היינו השכחה, כי אם ישבית זכרם כי לא יזכור אותם, הרי הם הפקר גם כמו השכחה, כמו שאין לבעל הבית חלק בפאה ושכחה, כך במקום שנאמר [פסוק ט] 'כי חלק ה' עמו', אסירם מנגד פני, כי לא יקראו עוד על שמי.

אבל 'לקט' לא הזכיר, כי אמרו רבותינו ז"ל [פאה ו, ה] 'שנים לקט שלשה אינו לקט', וכאם הרי יהיו מפוזרים יותר משנים, על כן אין להם דין 'לקט' האסור לבעליו אלא עתיד הקדוש ברוך הוא ללקטם, שנאמר [ישעיה כו, יב] 'ואתם תלקטו לאחד אחד וגו'.

ומה שנאמר 'תלקטו' בשורק משמע על ידי אחד, כי יהיו נלקטים על ידי מלך המשיח, ולפי ששנים במקום אחד הוי לקט, על כן יהיו נלקטים דוקא על ידי מלך המשיח שנאמר בו [זכריה ט, ט] 'עני ורוכב על חמור', ועני מותר בלקט של 'אחד אחד' דהיינו שתים דהוי לקט, לכך נאמר 'ואתם תלקטו לאחד אחד' דהיינו שתים. אבל כשהמפוזרים רבים יותר משנים במקום אחד, אז הקדוש ברוך הוא בעל הבית של כל העולם ילקט בעצמו ובכבודו יתברך,

זהו שנאמר [ישעיה יז, ה] 'וזרועו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים', משמע שהקדוש ברוך הוא בזרועו ילקטם לא על ידי אחר, לפי שלא הזכיר שמה 'לאחד אחד' משמע שהנלקטים יותר מן שנים במקום אחד, והם לא יצאו מן רשות בעל הבית לעולם. וזה רמז נכון ויקר.

העלון לעילוי נשמת

מרת אילה גוטמן

בת הגאון הגדול רבי יונה יוסף הכהן

ארנטרוי זצ"ל

אמן - השלמת ה'שם' המלא

'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו' [דברים לב, ג.]

רבנו ז"ע ב'שפתי דעת' [מאמר שס"ה] מקשה למה התחיל בשם ה' וסיים בשם אלהינו, ורש"י פירש: 'כשאקרא ואזכיר שם ה', אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו, מכאן אמרו [תענית טז:], שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש. וקשה, שהרי בפסוק נאמר 'אלהינו' ואנו אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו' מלכות במקום אלהינו.

ותדע, כי בפרק סדר תעניות כיצד [תענית טז:] אמרו שבגבולין עונים אמן אחר כל ברכה, אבל במקדש אין עונים אמן אלא אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ולמדו זה מן הפסוק בנחמיה [ט. ה.] 'קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם, ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה', ונראה ליתן טעם לדבר, לפי שאמן עולה לתשעים ואחת כמספר שם של ארבע אותיות בקריאתו ובכתיבתו, דהיינו 'אדני' שישים וחמש, ושם של ארבע אותיות עשרים ושש, יחד תשעים ואחת. וכבר ידעת שכתבתו לשון 'הווה ויהיה', דהיינו מן העולם ועד העולם, ועל כן במקדש שכהן גדול אומר ביום הכיפורים של המפורש כמו שהוא בכתיבתו לשון הויה ניצחית, אז העם אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ש'לעולם' ועד' היינו הך, ולפי שבזמן שגם הקריאה כמו הכתיבה, אם כן כל עיקר הגדולה אל שם של ארבע אותיות, על כן הוצרך לומר 'כי שם ה' אקרא הבו גודל' גם 'אלהינו'.

אבל בגבולין שמוזכרים השם בלשון אדנות, אם כן אין כאן רמז על כתיבתו, על כן עונים אמן, כי בו ממלאים כל מספר השם הן קריאתו והן כתיבתו, מה שאין צורך בזה במקדש כי שם מוזכרים אותו מפורש, ועל כן אומרים אחריו מה שמובן מן המפורש דהיינו לשון 'היה הווה ויהיה', וזה עיקר יותר מלומר אמן למלאות המספר ללשון אדנות, ובגבולין שאין שייך זה, אומרים 'אמן' למלאות לשון הויה.

ובמסכת סוטה [לה.] אמרו שברכת כהנים בשם המפורש במקדש אבל במדינה בכינוי, על כן אמן שייך במדינה למלאות עיקר השם שהוא כתיבתו, אבל במקדש שאומר עיקר ממש כתיבתו אין צריך למלאות המספר, ויותר נכון לומר פירושו דהיינו 'ברוך השם כבוד מלכותו לעולם ועד', כי לעולם ועד היינו היה הווה ויהיה.

ומה שאמר כאן 'הבו גודל לאלהינו' רצה לומר שגם יכווין אל שם אלהים העולה למספר שמונים ושש ועם חמש אותיות של שם 'אלהים' הרי תשעים ואחת כמספר השם הגדול בקריאתו ובכתיבתו. ומכל מקום לשון 'גודל' משמעותו שיאמר ברוך השם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי זה עיקר גדולתו ורוממותו.

ומה שהביא המזרחי בספרו 'מנין שעונים אמן אחר המברך', תלמוד לומר 'הבו גודל לאלהינו', וחושב שזה סותר דברי רש"י, ולי נראה שאין כאן סתירה, כי שניהם במשמע, חד במקדש וחד במדינה, כי רש"י פירש 'מכאן שעונים ברוך השם כבוד מלכותו לעולם ועד במקדש, אבל בספרי מדבר במדינה, כי לא הזכיר שם 'במקדש', ותרומיהו מהאי קרא נפקי, דהיינו ליתן 'גודל' לאלהינו בכל מקום כפי קריאתו, הם בפירוש במקדש הן בקריאתו במדינה, וקל להבין.

'כי' בלשון תנאי נאמר, רצה לומר כמו שאני קורא אל ה' כך תתנו גודל לאלהינו, אם אקרא בשם ה' בקריאתו, תענה אמן. ואם אקרא שם ה' בכתיבתו אז תענו 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' וזה במקדש.

המשך - טעם - זדונות נעשות לו כזכויות

ועל כן מדרגתו גדולה ממדרגת הצדיק לדברי ר' אבהו [ברכות לד:], כי הצדיק הגמור שלא נתרחק מן השם יתברך אינו חסר לנפשו מאומה, ואינו משתדל בדביקות זה הגמור כמדבק שני נסרים, ועל כן לדבריו נתן שלום מעקרא לרחוק ואחר כך לקרוב, כי הרחוק יש לו דביקות גדול מן הקרוב, הן מצד השכר כי בלי ספק גדול שכרו של הבא להקביל פני המלך מרחוק מן זה הבא מקרוב, לפום צער הדרך אגרא, הן מצד שכל דבר הנזרק מרחוק דבק ביותר מן דבר הנזרק ממקום קרוב, על כן דביקותו גדול, ודין הוא שעל כל פשעים תכסה אהבת ה'.

שלא יהפוך 'לבן' ל'נבל'

'אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה' [דברים לב, כ]

ישראל נקראו בשלשה שמות, יעקב, ישראל, ישרון, וסוף תיבות שלהם 'לבן', על שם שבזכותו של יעקב ילכין ה' עונותם, והמה הפכו מלת 'לבן' ל'נבל', כמו שנאמר למעלה [פסוק ו] 'עם נבל ולא חכם', כאמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין צו]. דור של משיח יתהפך הכל למינות, מאי קרא, שנאמר [ויקרא יג, יג] כולו הפך לבן טהור הוא, רצה לומר כי היפוך תיבת 'לבן' הוא 'נבל',

על כן אמר כאן 'אראה מה אחריתם', כי אחרית של שלשה שמות אלו אותיות 'לבן' המרמז על שילכינו מעשיהם, והמה 'דור תהפוכות', שהפכו 'לבן' ל'נבל', כמו שנאמר 'עם נבל ולא חכם'. ולמעלה פרשתי פסוק 'עם נבל' במי שאוהב כסף והוא כילי, ועליו נאמר [ירמיה יז, יא] 'עושה עושר ולא במשפט וגו' ובאחריתו יהיה נבל'. כמו שנאמר כאן 'אראה מה אחריתם'. [הבאנו דברי רבנו ז"ע במאמר זה בהמשך]

וקצת ראייה לסמך זה, כי הענין מתחיל ב'נבל' ומסיים ב'נבל', מתחיל בו שנאמר [פסוק טו] 'וינבל צור ישועתו', ומסיים בו שנאמר [פסוק כא] 'בגוי נבל אכעיסם'. זהו שנאמר כי דור תהפוכות המה, שמהפכין 'לבן' ל'נבל', ומוזה הצד הם 'בנים לא אמון בס'.

'הם קנאוני בלא אל' [פסוק כא], כי הפכו גם מלת 'אל' שהוא בהפוכו 'לא', 'כי כחשו בה' ויאמרו לא הוא' [ירמיה ה, יב] 'כעסוני בהבליהם', להפך כל המלות, וכנגד שני הפוכים אלו 'אני אקניאם בלא עם', לאמר להם 'לא עמי אתם' [הושע ב, א], 'ב'לא' חטאו וב'לא' ילקו, ב'נבל' חטאו וב'נבל' ילקו, זהו שנאמר 'בגוי נבל אכעיסם'. לכך נאמר [פסוק כט] 'לו חכמו יבינו לאחרייתם', שהוא 'לבן' שילבנו מעשיהם על ידי התשובה לשוב אל ה', שנאמר בו [דניאל ז, ט] 'לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי', ואז היה מקיים בהם 'אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילכינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו' [ישעיה א, יח].

ועיין מה שביאר רבנו ז"ע בביאור מילת 'נבל'.

'עם נבל ולא חכם' [פסוק ו]

אף על פי שאין 'ולא חכם' הפכו של 'עם נבל', מכל מקום נראה לי שכך פירושו, כי במלת 'נבל' באו פירושים שונים בדברי המפרשים, ואני אומר שכל מי שאינו נדיב לב נקרא נבל, וראיה ממה שנאמר [ישעיה לב, ה] 'לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע', מכלל שהנבל הפך הנדיב, ונבל הכרמלי יוכיח, כי הוא אמר [שמואל א כה, יא] 'ולקחתי את לחמי וגו' ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה', ועליו נאמר [שם פסוק כה] 'כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו'. ואולי נגזר שם זה מן לשון יובל ויבולה שפירושו אף מה שאתה מוביל לה [עיין רש"י ויקרא כו, ב]. כך זה שאינו נדיב לב, כל היום הוא מוביל מאחרים אליו אבל הוא לא יתן כלום לאחרים.

והנה זה הטועה חושב שיש להקדוש ברוך הוא איזו צורך במצותיו, מי הביאו הלום לחשוב מחשבה נפסדה זו, אין זה כי אם מצד שהוא עצמו נבל ולא נדיב, ורחוק בעיניו שאחד יעשה איזו טובה לזולתו בחנם אם לא שיודע שהמקבל טובתו יחזור וישלם לו כגמול ידו, כי אם אינו מצפה לתשלום גמול למה יעשה טובה לזולתו בחנם, כך הוא חושב גם על הקדוש ברוך הוא בראותו גודל הטובות אשר עשה ה' אתו, יחשוב למה זה עושה הטובות ההם עמדי בחנם, אין זה כי אם לכדי שיקבל גם הוא תועלת ממני יותר מהמה, על כן קרא לחושב מחשבה זה 'נבל' ולא נדיב, כי רחוק בעיניו שיעשה ה' אליו הטובות על צד הנדיבות והחסד.

לכך נאמר בסמוך [פסוק טו] 'וינבל צור ישועתו', רצה לומר דבר עליו כדבר על אחד הנבלים, ועל כן מדה כנגד מדה 'בגוי נבל אכעיסם'. עוד קראו 'לא חכם' כי מלבד מה שהוא 'נבל' ולא נדיב, הנה הוא בן לא חכם, 'כי לא מחכמה שאל על זאת'.

לכל קוראי ומנויי העלון

שלוחה בזאת ברכת 'גמר חתימה טובה'

בברכה רבני, ועורכי העלון